

Világgazdaságtan

Dokumentumazonosító				
Lecke	Címe	Feldolgozás menete	Feldolgozás	
1. lecke	A világgazdasági súlypontok napjainkban	1) Gondolattérkép 2) Olvasó lecke 3) Powerpoint és videók 4) Gondolattérkép 5) További olvasmányok 6) Leckezáró feladat megoldása	20-25 perc	

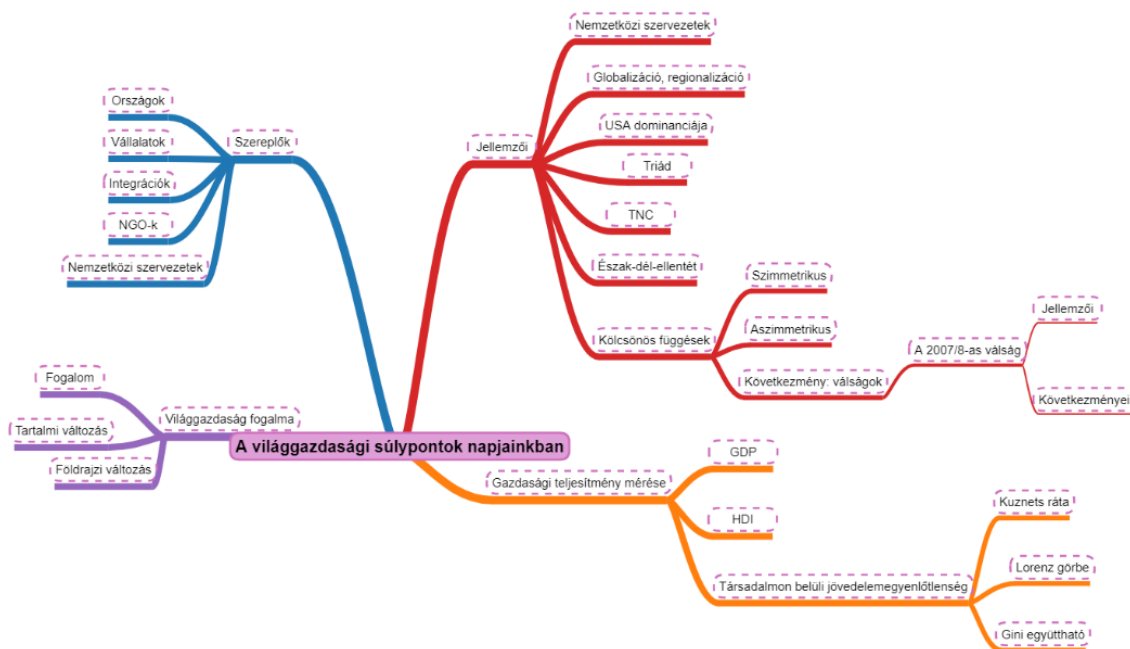
OLVASÓLECKE

A világgazdasági súlypontok napjainkban

Tartalom

Világgazdaság fogalma, szereplői, jellemzői	3
A 2007/8-as válság legfőbb jellemzői	7
A 2007/8-as válság okai, kibontakozása	7
A válság gazdasági hatásai	9
További olvasnivaló:	11

A lecke logikája (gondolattérkép)

Világgazdaság fogalma, szereplői, jellemzői

A **világgazdaság** a nemzetállamok közötti gazdasági kapcsolatok összességét jelenti. A gazdasági kapcsolatok magukban foglalják a kereskedelmi, pénzügyi kapcsolatokat is. A világgazdaság létrejöttéről lényegében a nemzetállamok kialakulása óta lehet beszélni, amely a 15-16. századra tehető. A világgazdaság azonban nem statikus állapotú valami, hanem folyamatosan változik. A változás kétféleképpen ragadható meg. Egyrészt beszélhetünk **földrajzi értelemben** történő változásról. Ez esetben arról van szó, hogy egyre több ország kapcsolódik be a világgazdasági folyamatokba. Gondoljunk például a második világháború után a gyarmati rendszer felbomlására, és a számtalan önálló állam kialakulására. Vagy a 1990-es évek is jó példa: a Szovjetunió felbomlásával szintén újabb államok kapcsolódtak be a nemzetközi vérkeringésbe. A **tartalmi értelemben** történő változás alatt pedig azt értjük, hogy a világgazdaságban lévő gazdasági kapcsolatok már nem kizárólag az árukereskedelemre korlátozódnak, hanem a szolgáltatások, a szellemi termékek, a tőkeáramlás is jelentős tényezővé vált a nemzetállamok közötti gazdasági kapcsolatokban.

De kiket is lehet a világgazdaság mai **szereplőinek** tekinteni? A legfontosabb szereplők az **országok**. Ugyanakkor az országok is többfélék lehetnek: beszélhetünk a fejlett országokról (mint például az USA, Japán, Németország, Kanada), mellettük megtalálhatóak az elmaradottabb, fejlődő országok (mint például Nigéria, Brazília és egyéb dél-amerikai országok). E megkülönböztetés mellett érdemes kiemelni azt is, hogy az országok méretükben is különböznek, és ez is jelentős mértékben befolyásolni tudja világgazdasági helyzetét. A kicsi országok (pl. kis szigetországok, mint Haiti, Tuvalu, Kiribati) gazdasági és tárgyalási pozíciója alacsony, viszont a közepes és nagy országok lényegesen jobb pozícióval rendelkeznek.

A világgazdaság további fontos szereplői a különböző **regionális tömörülések, regionális integrációk**. Napjainkban a regionális integrációk száma meghaladja a 300-at, melyek közül jónéhány kiemelkedő gazdasági befolyással bír (míg mások nem tekinthetők kifejezetten sikeres integrációknak). Olyan tömörülések sorolhatók a nagyobbak közé, mint például az európai térségben az Európai Unió, vagy az észak-amerikai régióban a NAFTA (North American Free Trade Agreement – Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény).¹

¹ A regionális integrációkat a jegyzet későbbi fejezetében részletezzük.

A világgazdaságot napjainkban egyre jelentősebb mértékben meghatározzák a **nemzetközi szervezetek** is. Olyan jelentős szervezetek sorolhatóak ide, mint például az ENSZ és szakosított szervei, a nemzetközi kereskedelmet szabályozó Kereskedelmi Világszervezet (WTO – World Trade Organization), a nemzetközi pénzügyi folyamatokra jelentős hatással bíró Nemzetközi Valutaalap (IMF – International Monetary Fund), vagy az olajexportőr országokat tömörítő OPEC (Organization for Petroleum Exporting Countries).

Nem szabad elfeledkezni arról, hogy a világgazdaság szereplői a **vállalatok** is. Legmeghatározóbb szereppel a multi- és transznacionális vállalatok (MNC, TNC) bírnak, ugyanakkor a világgazdaság részesei a kis- és közepes vállalatok is, valamint a multinacionálisnak nem minősülő nagyvállalatok is.

Nagyon fontos szerepet játszanak a **civil szervezetek** is napjaink világgazdasági folyamataiban. A civil szervezetek (nem kormányzati szervezetek – NGO – Non-governmental organization; nonprofit intézmények) közhasznú feladatokat látnak el, és valamilyen kezdeményezésre, általában spontán módon jönnek létre. A világgazdaságban fontos szerepet játszanak a környezetvédelemmel foglalkozó civil szervezetek (például a Greenpeace), vagy az egészségügyi szervezetek (például Vöröskereszt, Orvosok Határok Nélkül), vagy a globalizáció-ellenes szervezetek (például ATTAC).

A 21. század világgazdaságára és világgazdasági folyamatára vonatkozóan az alábbi **jellemzők** emelhetők ki:

- A **nemzetközi szervezetek** szerepe egyre jelentősebb. A nemzetközi pénzügyi folyamatokat jelentős mértékben befolyásolja például az IMF, de a nemzetközi kereskedelem szabályozását, játékszabályait jelentősen meghatározza a Kereskedelmi Világszervezet. Ezen intézmények taglétszáma 160 és afölött helyezkedik el, így a szabályozások akár globális mértékűnek is tekinthetők.
- **Globalizáció** és **regionalizáció** együttesen van jelen. A globális folyamatok mellett egyre jelentősebb a regionális együttműködések szerepe. Az nem egyértelmű, hogy a globalizáció erősíti-e az egyre több regionális integrációk kialakulását, vagy a regionális integrációk járulnak hozzá a globalizáció mélyüléséhez. Vélhetően ez egy kölcsönös folyamat, és oda-vissza érvényes.
- Az **USA dominanciája** meghatározó, mind gazdasági, mind politikai, katonai szempontból. Az USA a világgazdaság három erőcentrumának is a tagja. Ezt a

hármast **Triád**-nak szokás nevezni, és az USA mellett az EU és Japán még a „tagja”. Ugyanakkor az elmúlt évek eseményei arra világítanak rá, hogy ez a hármas jelentősen megváltozott: az USA és az EU mellett Japán szerepe egyre csökken, viszont Kína szerepe egyre jelentősebbé válik. De beszélhetünk az ún. BRICS országok megerősödéséről is. Ezen csoport Brazíliát, Oroszországot, Indiát, Kínát és a Dél-afrikai Köztársaságot tartalmazza.

- A mai világgazdaságban a **transz- és multinacionális vállalatok** meghatározó szerepet játszanak. Nagyságukat és meghatározó szerepüket igazolja az, hogy napjainkban vannak olyan multinacionális vállalatok, melyek éves forgalma egy-egy fejlődő ország éves GDP-jét meghaladja.
- Az **észak-dél ellentét** napjainkban is fennáll. Éleződik a különbség a fejlett északi régió és a fejletlenebb déli országok között. Egy-egy ország sikereket ért el (például Kína), ugyanakkor Afrika teljesen leszakadt. Az észak-dél ellentétet jól tükrözi az 1. táblázatban szereplő adathalmaz.

1. táblázat A világ népességének és GDP-jének megoszlása egyes régiók között, 1970, 1990, 2007 (%)

	1970		1990		2007	
	Népesség	GDP	Népesség	GDP	Népesség	GDP
Világ	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Fejlett országok	21,54	69,63	17,19	78,74	15,14	70,82
USA	5,75	31,42	4,90	26,16	4,64	25,46
Japán	2,82	6,19	2,33	13,64	1,92	8,10
EU	11,60	26,55	8,75	32,76	7,42	30,90
Fejlődő országok	71,30	16,65	76,85	17,34	80,33	25,90
Kína	22,07	2,79	21,32	1,83	19,57	6,06
India	14,85	1,88	16,25	1,48	17,52	2,09
Afrika	9,83	2,88	12,03	2,32	14,45	2,31
Ázsia	53,68	8,60	56,39	9,89	57,23	17,03
Amerika	7,68	5,11	8,31	5,07	8,50	6,51

Megjegyzés: Az átmeneti gazdaságok értékei hiányoznak, a 100%-ot emiatt nem adja ki a fejlett és a fejlődő világ adata.

Forrás: UNCTADStat

A táblázat adatai jól mutatják, hogy míg a fejlett országokban a világ népességének mindössze 15%-a él, addig a világ GDP-jének 70%-át adják (a 2007-es adatok alapján). Ezzel szemben a fejlődő országokban a világ népességének több, mint 80%-a él, de csak a világ GDP-jének egynegyedét adják. Ez jól tükrözi az, hogy a

fejlett világ egyrészt termelékenyebb (azaz kevesebb népesség nagyobb kibocsátást tud realizálni), másrészt pedig azt, hogy kevesebb népesség nagyobb vagyonnal gazdálkodhat, mint a fejlődő térség. Összehasonlításképpen érdemes megnézni az USA valamint Kína adatait is, szintén a 2007-es évre vonatkozóan. Míg Kína világ népességének egyötödét adja, a világ összes kibocsátásának mindössze csak 6%-a származik ebből az országból. Az USA esetében viszont pont fordított arányokról beszélhetünk: az USA-ban él a világ népességének 4,6%-a, míg a világ teljes kibocsátásának egynegyede az USA-ban realizálódik.

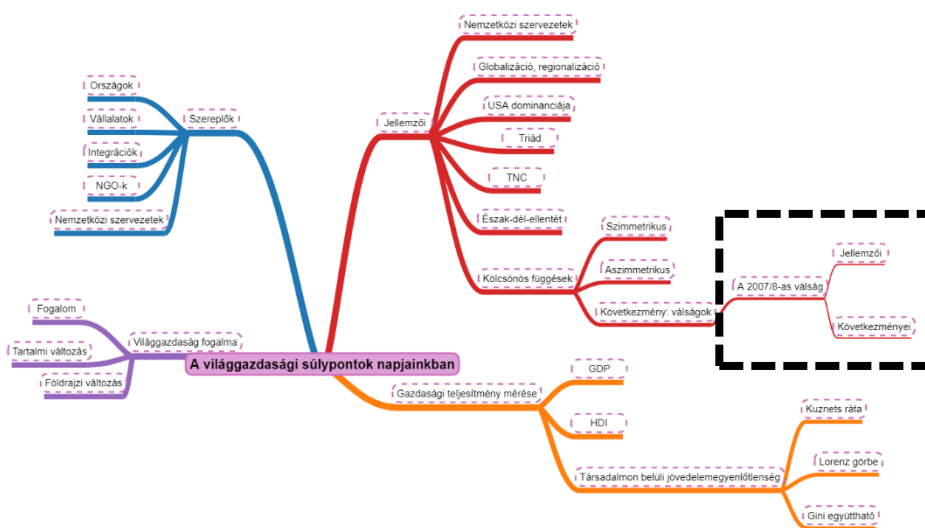
- Továbbá napjainkban az országok és a különböző gazdasági szereplők közötti **kölcsönös függések** nagyon erősek lettek. Beszélhetünk **szimmetrikus** és **aszimmetrikus** függőségről. Előbbi esetén a két fél ugyanolyan (közel hasonló) mértékben függ egymástól (például a fejlett és fejlett ország közötti kapcsolatban), míg utóbbi esetében az egyik fél jobban függ a másiktól, mint a másik fél az egyiktől (például a fejlett és a fejlődő ország közötti relációban értelmezhető). Általánosságban az mondható el, hogy szimmetrikus függőség (közel) azonos fejlettségi szinten lévő országok között alakul ki, míg az aszimmetrikus az eltérő fejlettségű országok között, és többnyire a kevésbé fejlett függ jobban a fejlettebb országtól. Erre azonban kivétel lehet például a nyersanyagokat exportáló országok: a jellemzően fejlődő országoknak minősülő olajexportőröktől jelentősen függenek az olajimportőr országok – függetlenül attól, hogy fejlődő vagy fejlett országról van-e szó.

Az országok, a világgazdaság szereplői között lévő kölcsönös függések eredményeként egyre könnyebben alakulnak ki a világgazdaság nagy részét érintő, de akár globálisnak is nevezhető **gazdasági világválságok**:

- 1929-33: nagy gazdasági világválság (Great Depression)
- 1973, 1979: olajválságok
- 1997-98: ázsiai pénzügyi válság
- Ezredforduló: dot-com válság
- 2007: subprime válság

A 2007/8-as válság legfőbb jellemzői

A válság taglalása előtt nézzük meg a válságok, recessziók alaplogikáját. Nehezen meghatározható, hogy a bankválság a gazdasági recesszió okozója-e, vagy a folyamat fordított irányban történik meg. A kedvezőtlen sokkok gazdasági visszaesés mellett bankválságot is okoznak, azonban a bankválságnak van még egy további negatív hatása is: a csökkenő hitelezési lehetőségek miatt a gazdasági növekedés lelassul. Ez a hatás a fejlődő országokban sokkal jelentősebb, hiszen ott a bankok finanszírozási lehetőségei sokkal korlátozottabbak, valamint azokban az országokban okoz jelentős problémát, ahol a külső forrásokhoz való hozzájutás nehezebb. Ezek a negatív hatások akkor is megjelennek, amikor a bankok fizetéképtelenek, vagy likviditási problémái vannak. Összességében pénzügyi válság idején elsősorban a bankok pénzügyi támogatása szükséges, mintsem egyéb kereskedelmi egységé, hiszen a hitellehetőségek csökkenése következtében negatív reálgazdasági hatásokat tapasztalhatunk. Ez a folyamat a 2007-ben kezdődött és 2008-ban kiteljesedett pénzügyi válság, majd gazdasági recesszió esetén teljes mértékig nyomon követhető.

A 2007/8-as válság okai, kibontakozása

A jelenlegi gazdasági világválság és a recesszió közvetlen okaként az Amerikai Egyesült Államokban bekövetkezett jelzálogpiaci válság emelhető ki. A 2000-ben bekövetkezett dotcom buborék kipukkanása, valamint a 2001-es terrortámadás után az Egyesült Államokban – annak érdekében, hogy újra beindítsák a gazdaságot – a kamatokat 2001 és 2003 között összesen 27-szer csökkentették. Az alacsony kamatlábaknak köszönhetően megnőtt a hitelezési kedv. A lakásárak emelkedése szintén növelték a hitelek iránti igényt, elsősorban a

jelzálogalapú hitelezés nőtt meg. Viszont a lazább hitelezési feltételek miatt olyanok is hozzájutottak hitelhez, akik nem voltak képesek azt visszafizetni, így nagy volt a vissza nem fizetés veszélye. A nem megfelelő szabályozás, valamint a pénzügyi innovációk térnyerésének köszönhetően ezeket a jelzálogalapú hiteleket értékpapírosították, és a pénzügyi rendszeren keresztül ilyen formában értékesítették.

2007 nyarára azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a jelzálogpiac válságban van: jelentős mértékben nőtt a vissza nem fizetések aránya, a lakások zuhanni kezdtek. Ennek következtében a háztartások vagyona csökkent. Mindennek következtében a különböző pénzügyi intézmények fizetőképessége veszélybe került: 2008. szeptember 7-én a Fanny Mae és Freddie Mac intézményeket államosították, viszont egy héttel később a Lehman Brothers csődbe ment. Ennek eredményeként pénzügyi pánik alakult ki, a befektetési bankok lényegében bezárhatták kapuikat az USA-ban. Majd a hitelezési feltételeket szigorították – elsősorban a bankközi piacon –, mely több cég összeomlásával járt.

A probléma leírására használták a „*Queen of Spades problem*” kifejezést, mely arra utal, hogy azok az értékpapírok, melyek a rossz jelzáloghiteleket tartalmazták, a pénzügyi rendszeren keresztül teljesen szétszóródtak, és az egyes intézmények nem tudták, hogy pontosan hol is vannak ezek. Az európai bankok – köszönhetően annak, hogy az amerikai bankokhoz szorosan kötődnek – hamar megéreztek az Amerikából származó negatív hatásokat. 2008. október elején az Egyesült Királyságban nyolc bankot újratőkésítettek, amit az eurózónában lévő egyezség is követett: lehetőséget biztosítottak további tőke nyújtására a bajba jutott bankok részére és a bankközi kölcsönökre garancia vállalására. Ebben az időszakban az alapanyagok ára bizonytalanná vált, melynek következtében a fogyasztás jelentős mértékben visszaesett (lásd például az autópiacon veszteségeket), mivel ezek jelentős export-import termékek, a világkereskedelem összeomlott.

Összességében az egész folyamat nagyon egyszerűen leírható. A könnyű hitelek következtében megnőtt a rossz kölcsönök aránya. Ezt tetézte az, hogy a komplex pénzügyi eszközök szabályozása és ellenőrzése meglehetősen gyenge volt, valamint az adósság vissza nem fizetése gyakorivá vált az országban. Ennek következtében a kulcsintézmények fizetéképtelenek lettek, a bizalom csökkent, és pénzügyi pánik alakult ki, mely részvényeladási hullámban, valamint mind a bankok, mind a lakosság körében készpénz felhalmozásában nyilvánult meg. A pénzügyi piacok összekapcsoltsága (elsősorban a fejlett országok körében) következtében pedig az amerikai válság szétterjedt a fejlett országokban,

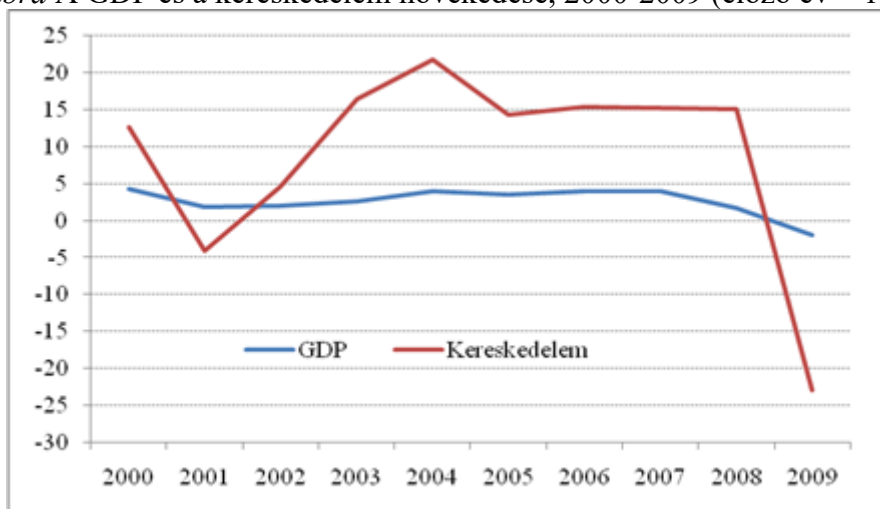

melynek eredményeként jelentős mértékben visszaesett a fogyasztás, a beruházás, valamint a kereskedelem.

A válság gazdasági hatásai

Napjaink világgazdaságát illetően kiemelten fontos jellemző az, hogy a világ GDP-jénél nagyobb ütemben bővül a világkereskedelem (1. ábra), viszont a világkereskedelem bővülése rugalmas a termelés növekedéséhez a gazdasági ciklusoknak köszönhetően és sokkal jobban ingadozik is. Míg a vizsgált 2000-2009 közötti időszakban a világ termelésének növekedése öt százalék körül volt, addig a világkereskedelem bővülése 2003 után jelentős lendületet vett, és 15 százalék körüli növekedésnek lehetünk szemtanúi. A világkereskedelem összeomlása egyértelműen nyomon követhető az ábrán: 2009-ben már a világkereskedelem szűküléséről beszélhetünk, hiszen több, mint 22 százalékkal esett vissza a kereskedelem volumene globálisan. Ezzel szemben a világtermelést illetően mindössze 2-3 százalékos esés tapasztalható.

1. ábra A GDP és a kereskedelem növekedése, 2000-2009 (előző év = 100%)

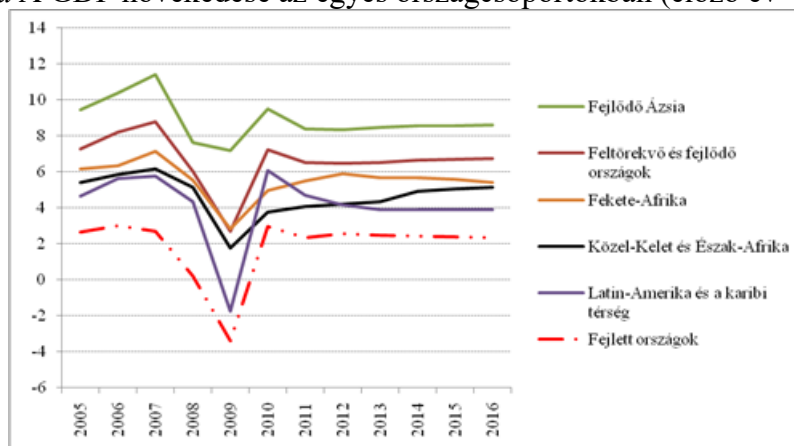
Forrás: UNCTADStat adatai alapján saját szerkesztés

A GDP növekedését illetően egyértelműen láthatjuk azt a töréspontot, amit a válság okozott (**Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**). A fejlett országok 3 százalék körüli gazdasági növekedése a válság előtt 2007 végén megtorpant, és 2009-ben már jelentős mértékű gazdasági visszaesésről beszélhetünk: közel négy százalékkal csökkent a GDP ebben az évben az előző évhez képest. Hasonló tendenciát láthatunk a fejlődő országok különböző csoportjai esetében is, viszont esetükben – Latin-Amerika kivételével – a gazdasági visszaesés nem „negatív növekedést”, mindössze a növekedés lelassulását jelenti. Míg az ázsiai fejlődő országoknál a közel 8 százalékos gazdasági növekedés megmaradt (elsősorban a két

kiemelkedő országnak, Kínának és Indiának köszönhetően), addig Fekete-Afrikában például a növekedés közel 7 százalékról 3 százalékra esett vissza.

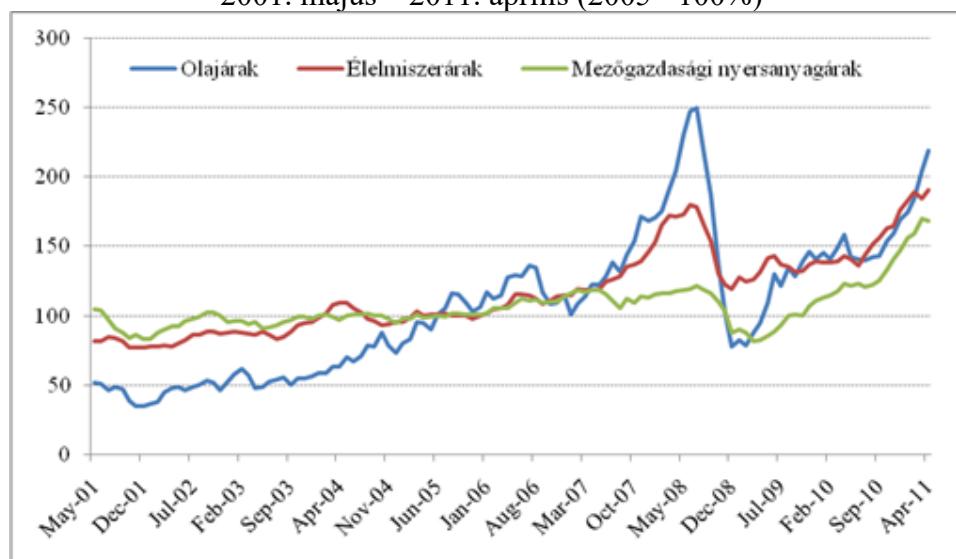
2. ábra A GDP növekedése az egyes országcsoportokban (előző év = 100%)

Forrás: IMF: World Economic Outlook adatai alapján saját szerkesztés

Az alábbi, 3. ábra néhány fontosabb nyersanyag árának változását mutatja. Egyértelműen kitűnik, hogy minden nyersanyag esetében egészen 2008 májusáig-júniusáig növekedést láthatunk, ami mind az olajexportőr, mind pedig a mezőgazdasági termékekből élő országok számára kedvező folyamatot jelentett, viszont ezekkel párhuzamosan az élelmiszerárak is emelkedtek. 2008 közepén jelentős mértékű visszaesés történt – ez betudható a kereslet visszaesésének, így a nyersanyagoktól függő országoknak komoly problémákkal kellett szembenéznük.

3. ábra A különböző nyersanyagok árának változása, 2001. május – 2011. április (2005= 100%)

Forrás: Index Mundi adatai alapján saját szerkesztés

További olvasnivaló

GDP kritika

http://index.hu/gazdasag/2014/11/04/gdp_vagy_boldogsag/

Boldogságkutatások

<http://www.boldogsagkutatas.hu/boldogsagterkep>

World Happiness Report

<http://worldhappiness.report/>

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
KÖZGAZDÁSZ KÉPZÉS
TÁVOKTATÁSI TAGOZAT
LECKESOROZAT
COPYRIGHT © SZTE GTK 2017/2018

A LECKE TARTALMA, ILLETVE ALKOTÓ ELEMEI ELŐZETES,
ÍRÁSBELI ENGEDÉLY MELLETT HASZNÁLHATÓK FEL.

JELEN TANANYAG
A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN KÉSZÜLT
AZ EURÓPAI UNIÓ TÁMOGATÁSÁVAL.
PROJEKT AZONOSÍTÓ: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE